

Streszczenie

KONCEPCJA DOKONANOŚCI W JĘZYKU NOWOGRECKIM: ANALIZA ZDAŃ ASPEKTYWNE ADWERSATYWNYCH

Przedmiotem niniejszej dysertacji jest koncepcja dokonaności oraz sposoby jej językowego wyrażania we współczesnym języku greckim (tj. w języku nowogreckim). Dokonaność rozumiana jest jako znaczenie złożone, które łączy ze sobą w sposób obligatoryjny dwa znaczenia prostsze (tj. mniej złożone). Są to *terminatywność* oraz *holiczność*. W konsekwencji, w pracy uwzględnione zostały (przynajmniej częściowo) trzy systemy: aspekt, delimitatywność (tj. ograniczoność w czasie) oraz totywność.

W pracach teoretycznych z zakresu aspektologii (tj. dziedziny językoznawstwa zajmującej się aspektem) stosunkowo rzadko podejmuje się kwestii aspektu w języku nowogreckim. Jeszcze mniej miejsca w literaturze aspektologicznej poświęconego jest kwestiom wyrażania dokonaności w tymże języku. Ostatnie stwierdzenie autor niniejszej dysertacji opiera m.in. na obserwacji, że nie znalazł w literaturze aspektologicznej dotyczącej języka nowogreckiego próby precyzyjnego zdefiniowania bądź chociażby wyczerpującego objaśnienia tej koncepcji. Ponadto w zdecydowanej większości prac znanych autorowi dokonaność jest albo w ogóle nieuwzględniana, albo opisywana w sposób pobieżny.

Powszechnie przyjmuje się, że znaczenie dokonaności jest niesione przez tzw. perfektywne (lub aorystyczne) formy czasowników (np. Hatzisavvidis 2010, Tsangalidis 2014, Roumpea 2017). Część językoznawców (np. Horrocks & Stavrou 2003a, Sioupi 2009) doprecyzowuje to stwierdzenia uważając, że formy perfektywne wyrażają dokonaność jedynie wtedy, gdy denotowane zdarzenie jest teliczne. Natomiast jeżeli denotowane zdarzenie jest ateliczne, to perfektywna forma czasownika niesie znaczenie terminatywności, nie zaś dokonaności.

Niemniej jednak uzyskane wyniki badań stoją w opozycji do obu powyższych twierdzeń, ponieważ wskazują, że formy perfektywne licznej grupy czasowników nowogreckich nie niosą znaczenie dokonaności w sposób wystarczający niezależnie czy denotowane zdarzenie jest teliczne czy ateliczne. Konieczne jest natomiast „wzmocnienie” znaczenia dokonaności poprzez użycie odpowiedniego modyfikatora.

W świetle powyższego, celem niniejszej dysertacji jest udzielenie odpowiedzi (choćby częściowej) na pytania: ***w jaki sposób dokonaność jest wyrażana w języku nowogreckim oraz dlaczego konkretne jednostki językowe badanego języka niosą lub nie niosą znaczenia dokonaności.***

Niniejsza dysertacja zaczyna się od zwięzłego przeglądu literatury aspektologicznej. W pierwszym rozdziale przedstawiony został rozwój myśli aspektologicznej od starożytności po czasy współczesne oraz kilka wybranych przez autora ogólnych podejść do zagadnienia czasu i aspektu. Tymczasem drugi rozdział został poświęcony literaturze aspektologicznej dotyczącej języka nowogreckiego.

Na łamach **Rozdziału 1** obserwujemy się, że arystotelesowski podział czasowników na *kinēsis* i *enérgeia* ze względu na relacje łączące formy czasu teraźniejszego i ich odpowiedników w perfectum nie był rozwijany aż do połowy XX wieku (patrz Ryle 2009[1949], Garey 1957, Vendler 1957 i Kenny 1963). Z drugiej strony (prawdopodobnie słowotwórcza) kategoria *eĩdos* ‘rodzaj’ zaproponowana przez Dionizjusza Traka wywarła znaczący wpływ na późniejszych gramatyków europejskich. Między innymi została przetłumaczona na starocerkiewnosłowiański jako *vidě* a parę wieków później na inne języki europejskie jako *fr. aspect, ang. aspect, pl. aspekt, ngr. (ap)opsi*, itp. Powszechnie przyjmuje się, że termin *vidě* zaproponował jako tłumaczenie greckiego *eĩdos* Meletij Smotrićkyj w *Hrammatiki Slavenskija Pravilnoe Syntagma* (1619). Niemniej jednak, podczas badań prowadzonych w ramach niniejszej pracy, stwierdzono, że starocerkiewnosłowiański termin *vidě* był używany w tym znaczeniu już wiek wcześniej. Użyto go bowiem w jednej z pierwszych gramatyk języka nowogreckiego – mianowicie *Gramatiki tis kinis ton Elinon Glosis* (1591) pióra Adelphotesa. Termin *aspekt* zaczął nabierać współczesnego znaczenie w XX wieku.

W dalszej części rozdziału autor niniejszej dysertacji próbuje pokazać różnorodność podejść do kategorii czasu oraz aspektu. Ma również nadzieję, że udało mu się zwrócić uwagę czytelnika nie tylko na brak jednolitego aparatu terminologicznego, lecz także na stosunkowo częsty brak jasnego rozgraniczenia pomiędzy jednostkami językowymi (tj. jednostkami morfologicznymi) a znaczeniami. To drugie niejednokrotnie może wywołać dezorientację czy niejednoznaczność wyrażanych myśli. Autor odrzuca rozróżnienie kategorii gramatycznej aspektu od znaczeń aspektualnych poprzez zapisywanie tych pierwszych wielką literą (patrz Comrie 1976: 10). Jako argument podaje, że jest to czysto graficzne rozróżnienie, które nie jest równie skuteczne w przypadku konwersacji, wygłaszania wykładów czy referatów.

Rozdział 2, w przeciwieństwie do Rozdziału 1, koncentruje się na kategorii czasu i aspektu w języku nowogreckim. Wyróżnione zostały dwa główne ujęcia czasu. Pierwsze z nich nazywane jest podejściem tradycyjnym, ponieważ jego początki sięgają czasów starożytnych. Zgodnie z nim, czasy gramatyczne to klasy form czasownika trybu oznajmującego, które niosą konkretne znaczenie temporalne (tj. czasowe) i aspektualne. W konsekwencji, Tzartanos (1963a; patrz również Katsouda 2008) wyróżnia osiem czasów w języku nowogreckim (cf. Hedin 1995). Drugie podejście zakłada, że czas gramatyczny jest wynikiem procesu gramatykalizacji znaczeń temporalnych. W konsekwencji, językoznawcy wyróżniają zaledwie dwa (np. Alexiadou 1994, Xydopoulos 1996, Hewson & Bubenik 1997, Kitis & Tsangalidis 2005, Xydopoulos & Tsangalidis 2006) lub trzy (np. Rivero 1992, Kleris & Mpampiniotis 2005, Moser 2009) czasy gramatyczne w języku nowogreckim. W pierwszym przypadku są to czasy: przeszły i nieprzeszły, zaś w drugim przypadku są to czasy: przeszły, teraźniejszy i przyszły lub nieprzeszły. Tak rozumiana kategoria czasu gramatycznego może być rozpatrywana na równi z kategorią aspektu gramatycznego, trybu czy strony.

W dalszej części drugiego rozdziału autor skupia się na klasyfikacjach nowogreckich jednostek językowych (np. form czasownikowych, fraz, zdań, itp.) oraz na interakcjach pomiędzy wydzielonymi klasami. Tak np. czasowniki klasyfikowane są ze względu na niesione znaczenie aspektualne na Imperfektywne, Perfektywne, a czasem również Perfektum. Analogicznie, jednostki językowe można podzielić ze względu na własności posiadane przez denotowane zdarzenie na przykład na: stany, czynności, accomplishmenty, czy achievementy.

Z tego też powodu, w Rozdziale 2 dużo uwagi poświęcono testom na teliczność (Xydopoulos & Tsangalidis 2006, Moser 2009, Trąba 2017) zaproponowanym dla języka nowogreckiego.

Następnie przedstawia się kilka wybranych podejść do aspektu imperfektywnego i perfektywnego. W jednym z nich (patrz Newton 1979, Mackridge 1985) zakłada się, że formy perfektywne czasowników są mniej nacechowane niż formy imperfektywne. To znaczy, że form imperfektywnych używa się w celu wyrażenia m.in. trwania (duratywności), powtarzalności (iteracji) czy regularności (habitualności). Zgodnie z tym ujęciem, jeśli nie istnieją przesłanki do użycia formy imperfektywnej, wówczas używana jest forma perfektywna. Według innego podejścia formy perfektywne zawsze sygnifikują znaczenie terminatywności (tj. zakończenia się; ang. *termination*), podczas gdy formy imperfektywne są pod tym względem niejednoznaczne – denotowane zdarzenie może być zakończone w czasie lub nie (Xydopoulos & Tsangalidis 2006). W ostatnim podejściu podjęta jest próba wyjaśnienia różnicy pomiędzy aspektem imperfektywnym i perfektywnym poprzez wykorzystanie trzech parametrów: [+/-zakończoność], [+/-powtarzalność] i [+/-regularność] (Tsimpli & Papadopoulou 2009).

Pod koniec Rozdziału 2 wspomniano parę przykładowych użyc form perfektywnych i imperfektywnych w języku nowogreckim, których nie można wyjaśnić za pomocą przedstawionych wcześniej podejść. Dodatkowo kilka słów poświęcono relacjom wiążącym przysłówki z formami imperfektywnymi i perfektywnymi czasownika.

Celem **Rozdziału 3** jest wprowadzenie, objaśnienie oraz egzemplifikacja aparatu metodologicznego, niezbędnego do przeprowadzenia pracy badawczej. Aparat ten obejmuje szereg postulatów (tj. twierdzeń przyjmowanych bezdowodowo za prawdziwe) oraz konsekwencji z nich wynikających.

Na początku trzeciego rozdziału wprowadza się dwie relacje: desygnacji i sygnifikacji. Pierwsza z nich łączy jednostki językowe (np. wyrazy, zdania, itp.) z obiektami (tj. fragmentami rzeczywistości pozajęzykowej lub zdarzeniami), do których te jednostki językowe się odnoszą. Dla przykładu wyraz *stół* desygnuje klasę obiektów będących stołem. Z kolei relacja sygnifikacji łączy jednostki językowe ze znaczeniami, które niosą. A zatem wyraz *wczoraj* sygnifikuje znaczenie przeszłości w stosunku do dzisiaj, jutro, itp.

Wyróżniono cztery rodzaje sygnifikacji. Nazywane są kolejno relacjami:

- leksyfikacji,
- semifikacji,
- autosygnifikacji i
- kosygnifikacji.

Jeżeli jednostka językowa x leksyfikuje pewne znaczenie σ , oznacza to, że σ jest niesione przez morfem leksykalny tej jednostki. Innymi słowy, jest to inherentne znaczenie owej jednostki językowej. Dla przykładu, znaczenie przeszłości jest leksyfikowane przez wyrażenia takie jak *wczoraj*, *rok temu*, *dawniej*, itp. Z drugiej strony, jeżeli jednostka językowa x semifikuje pewne znaczenie σ , to owo znaczenie nie jest niesione przez morfem leksykalny tej jednostki, lecz przez afiks, przyimek, czasownik pomocniczy, itp. W języku polskim, na przykład, znaczenie przeszłości jest semifikowane przez wyrażenia takie jak *poszedłem*, *czytałem*, *napisałem był*, itp.

Kontynuując, jeżeli jednostka językowa x autosygnifikuje pewne znaczenie σ , oznacza to, że x jest wystarczającym sygnifikatorem tego znaczenia. Przykładowo w języku polskim morfem $-(e)m$ autosygnifikuje pierwszą osobę liczby pojedynczej w wyrażeniach takich jak *kochałem, umiem, ałem się napracowałem*. Z kolei, jeśli jednostka językowa x kosygnifikuje znaczenie σ , to wówczas x nie sygnifikuje w sposób wystarczający σ . Wręcz przeciwnie, σ jest sygnifikowana wspólnie przez dwa lub więcej kosygnifikatory. Dla przykładu znaczenie inessywności (tj. znajdowania się wewnątrz czegoś) niesione jest w języku polskim wspólnie przez przedimek w oraz końcówkę miejscownika – np. *w domu, w szufladzie, w książce*. Należy przy tym zauważyć, że ani przedimek w (por. *w dom, w szufladę, w książkę*) ani rzeczownik w formie miejscownika (*domu, szufladzie, książce*) nie niosą znaczenia inessywności, jeżeli rozpatrywane są osobno. Żeby fraza niosła owo znaczenie, muszą być użyte łącznie (por. Kuryłowicz 1987: 182). A zatem w powyższych przykładach przedimek w oraz rzeczownik w formie miejscownika kosygnifikują inessywność.

Dla celów niniejszej pracy najbardziej fundamentalnymi pojęciami są *dokonaność, zdanie aspektywnie adwersatywne* oraz *poprawna syntagma*. Zaczynając od pierwszego z nich, dokonaność zdefiniowano z wykorzystaniem dwóch pojęć pierwotnych: *terminatywności* (czyli skończoności/ograniczenia temporalnego) oraz *holiczności* (czyli *całościowości*). Zgodnie z definicją dokonaności (patrz Df 3.5.1.1) jednostka językowa sygnifikuje *dokonaność* pod warunkiem, że jednocześnie sygnifikuje terminatywność oraz holiczność. W konsekwencji, dokonaność jest sygnifikowana przez wyrażenia takie jak *przeczytałem książkę, wypilem (całą) butelkę wody*. Z drugiej strony, *niedokonaność* jest rozumiana w niniejszej pracy jako częściowa dokonaność. Oznacza to, że czynność chociaż zaszła do pewnego stopnia, nie została zrealizowana całkowicie. W tym rozumieniu niedokonaność jest sygnifikowana na przykład przez wyrażenie *uchylił drzwi* (otworzył je do pewnego stopnia, ale nie na oścież). Ponadto jednostki językowe mogą być *aspektywnie dwuznaczne*, czyli nieprecyzujące w jakim stopniu czynność zaszła – czy jest zaledwie częściowo dokonana czy też całkowicie dokonana. Przykładem wyrażenia aspektywnie niejednoznacznego jest *otworzył drzwi*, które sygnifikuje, że drzwi zostały co najmniej uchylone (tj. nie są już zamknięte). Z wyrażenia jasno nie wynika, czy ktoś otworzył drzwi na oścież, czy zaledwie je uchylił. Intencje agensa (tj. sprawcy czynności) są w tym przypadku irrelewantne.

Co się tyczy *zdań aspektywnie adwersatywnych*, jest to specjalny rodzaj zdań adwersatywnych, które (patrz Df 3.7.2.1 i Df 3.7.3.1):

- składają się z dokładnie dwóch zdań składowych, z czego jedno jest zdaniem twierdzącym a drugie przeczącym,
- zdania składowe połączone są spójnikiem adwersatywnym (w niniejszej pracy uwzględniony został wyłącznie nowogrecki spójnik *ala* „ale”),
- zdania składowe są identyczne ze względu na niesione znaczenie temporalne, modalne i diatetyczne,
- zdania składowe są albo homoleksykalne albo wystarczająco homoleksykalne (tj. albo identyczne albo wystarczająco identyczne ze względu na leksyfikowane znaczenia). Dwa zdania składowe uważane są za wystarczająco homoleksykalne, jeżeli różnią się wyłącznie ze względu na znaczenie totywne (tj. holiczność, częściowość, itp.).

Przykładami zdań aspektywnie adwersatywnych są:

- (1) a. *Janek czytał książkę, ale jej nie przeczytał.*
b. *Dzieci jadły śniadanie, ale nie zjadły wszystkiego.*
c. *Ktoś otworzył drzwi, ale nie otworzył ich na oścież.*

Ponadto w Rozdziale 3 rozróżnia się zdania przeczące od zdań zaprzeczonych. Przykładem **zdania przeczącego** jest: *dzisiaj Janek nie pojechał do szkoły*. W ramach każdego zdania przeczącego można wydzielić negację oraz argument tej negacji, czyli **zdanie zaprzeczone**. Zatem powyższe zdanie przeczące można zinterpretować jako: $\sim$ (*dzisiaj Janek pojechał do szkoły*) [czyt.: nie prawda, że dzisiaj Janek pojechał do szkoły]. Znak „ $\sim$ ” symbolizuje negację, natomiast (*dzisiaj Janek pojechał do szkoły*) reprezentuje zdanie zaprzeczone będące argumentem negacji.

Przechodząc do poprawności syntagmy, pojęcie to zdefiniowane jest z pomocą dwóch pojęć pierwotnych: gramatyczności oraz sensowności. Syntagma pewnego języka uważana jest za **gramatyczną**, jeżeli nie narusza żadnej reguły morfologicznej lub syntaktycznej tego języka. Reguły stylistyczne nie zostały uwzględniane w niniejszej dysertacji. Z kolei, syntagma jest **sensowna**, jeżeli znaczenia niesione przez jej człony wzajemnie się nie wykluczają. To powiedziawszy, **poprawna syntagma** jest zdefiniowana jako jednocześnie gramatyczna i sensowna (patrz Df 3.8.1). *Mutatis mutandis*, zgodnie z definicją **niepoprawności syntagmy** (patrz Df 3.8.2) każda niepoprawna syntagma jest niegramatyczna lub bezsensowna.

Wyjaśnwszy niezbędny aparat terminologiczny, proponuje się szereg postulatów (tj. założeń) oraz ich konsekwencji dotyczących gramatyczności, sensowności a co za tym idzie również poprawności zdań (aspektywnie) adwersatywnych. Owe postulaty i ich konsekwencje są niezbędne do przeprowadzenia analizy materiału badawczego, którym jest korpus nowogreckich zdań aspektywnie adwersatywnych.

Wśród najważniejszych konsekwencji wyciągniętych w Rozdziale 3 jest Co 3.8.1.1. Zgodnie z nią, każde zdanie adwersatywne jest gramatyczne, jeżeli jego zdania składowe są poprawne. W oparciu o tę konsekwencję możliwe jest sformułowanie takiej dyrektywy, dzięki której każde utworzone zdanie adwersatywne jest gramatyczne. Mianowicie, jeżeli dwa poprawne zdania pojedyncze zostaną połączone spójnikiem adwersatywnym *ale*, to otrzymane zdanie adwersatywne będzie gramatyczne. Co za tym idzie, skoro utworzone w ten sposób zdanie adwersatywne jest gramatyczne, to jeśli jest ono niepoprawne, to jest niepoprawne, ponieważ jest nonsensowne (tj. znaczenia niesione przez jego człony wzajemnie się wykluczają).

W następnej kolejności należy wspomnieć o Co 3.8.1.4 oraz Co 3.8.1.6. Zaczynając od pierwszej z nich, każde poprawne zdanie (aspektywnie) adwersatywne składa się z takiego twierdzącego i zaprzeczonego zdania składowego, że to pierwsze nie implikuje tego drugiego. Na przykład (aspektywnie) adwersatywne zdanie:

- (2) *O Kostas δ javaze to vivlio, ala den to δ javase olo.*
'Kostas **czytał** książkę, ale nie **przeczytał** jej całej.'

jest poprawne. A zatem w świetle Co 3.8.1.4 twierdzące zdanie składowe *o Kostas δ javaze to vivlio* 'Kostas czytał książkę' nie implikuje zaprzeczonego zdania składowego *to δ javase olo*

‘przeczytał ją całą’. Mówiąc inaczej, ze zdania twierdzącego nie wynika zdanie zaprzeczone, ponieważ ktoś kto czytał książkę, niekoniecznie przeczytał ją całą.

Z drugiej strony, zgodnie z Co 3.8.1.6 każde zdanie (aspektywnie) adwersatywne jest niepoprawne, jeżeli twierdzące zdanie składowe implikuje zaprzeczone zdanie składowe. Dla przykładu zdanie adwersatywne:

- (3) **O Kostas epine nero, ala den to ipje.*
*‘Kostas **pił** wodę, ale się jej nie **napił**.’

jest niepoprawne, ponieważ z twierdzącego zdania składowego *o Kostas epine nero* ‘Kostas pił wodę’ wynika zaprzeczone zdanie składowe *to ipje* ‘się jej napił’. To znaczy, że jeśli Kostas pił wodę, to musiał się jej napić.

Dwoma kolejnymi konsekwencjami, o których należy wspomnieć w tej części streszczenia, są Co 3.8.2.1 i Co 3.8.2.2. Zgodnie z nimi twierdzi się, że każde **poprawne** nowogreckie zdanie aspektywnie adwersatywne składa się z:

- twierdzącego zdania składowego, które jest niedokonane albo aspektywnie dwuznaczne oraz
- zaprzeczonego zdania składowego sygnifikującego dokonanośc.

Oznacza to, że jeżeli nowogreckie zdanie aspektywnie adwersatywne jest poprawne, to jego twierdzące zdanie składowe jest aspektywnie niejednoznaczne albo niesie znaczenie niedokonaności a jego zaprzeczone zdanie składowe niesie znaczenie dokonaności.

Powyższe twierdzenia można zobrazować przy pomocy następującego zdania aspektywnie adwersatywnego:

- (4) **O Kostas egrafe ena grama, ala den to egrapse olo.*
*‘Kostas **piisał** list, ale nie **napisał** go całego.’

Jak widać, powyższe zdanie jest poprawne. A zatem z Co 3.8.2.1 wynika, że twierdzące zdanie składowe *o Kostas egrafe ena grama* ‘Kostas piisał list’ albo niesie znaczenie niedokonaności albo jest aspektywnie dwuznaczne. Ponadto z Co 3.8.2.2 wynika, że zaprzeczone zdanie składowe *to egrapse olo* ‘napisał go cały’ niesie znaczenie dokonaności.

Pod koniec rozdziału proponuje się również konsekwencje Co 3.8.2.5 i Co 3.8.2.6. Obie konsekwencje dotyczą niepoprawnych zdań aspektywnie adwersatywnych, których zdania składowe są poprawne. Zgodnie z Co 3.8.2.5, jeżeli ich twierdzące zdanie składowe niesie znaczenie niedokonaności albo jest aspektywnie niejednoznaczne, to zaprzeczone zdanie składowe nie niesie znaczenia dokonaności. I tak na przykład, zdanie aspektywnie adwersatywne:

- (5) **O Kostas djavaze ena vivlio, ala den to djavase.*
*‘Kostas **czytał** książkę, ale jej nie **poczytał**.’

jest niepoprawne, chociaż składa się z dwóch poprawnych zdań składowych. Ponadto jego twierdzące zdanie składowe *o Kostas djavaze ena vivlio* ‘Kostas czytał książkę’ jest

aspektywnie dwuznaczne. To powiedziawszy, z Co 3.8.2.5 wynika, że zaprzeczone zdanie składowe *to djavase* ‘poczytał ją’ nie niesie znaczenia dokonanośc.

Mutatis mutandis, zgodnie z Co 3.8.2.6 jeśli zaprzeczone zdanie składowe niesie znaczenie dokonanośc, to twierdzące zdanie składowe nie może być ani niedokonane ani aspektywnie dwuznaczne. Dla przykładu zdanie aspektywnie adwersatywne:

- (6) **O Kostas evriske to vivlio, ala den to vrike.*
*‘Kostas [właśnie] **znajdował** książkę, ale jej nie **znalazł**.’

jest niepoprawne, mimo że jego zdania składowe są poprawne. Jednocześnie, zaprzeczone zdanie składowe *to vrike* ‘znalazł ją’ niesie znaczenie dokonanośc. W konsekwencji, na mocy Co 3.8.2.6 twierdzące zdanie składowe *o Kostas evriske to vivlio* ‘?Kostas [właśnie] znajdował książkę’ nie jest ani aspektywnie dwuznaczne, ani niedokonane.

Tematem **Rozdziału 4** jest opis przebiegu pracy badawczej. W związku z tym nie tylko zwerbalizowano w nim cele niniejszej dysertacji, lecz także opisano sposób w jaki skonstruowano korpus nowogreckich zdań aspektywnie adwersatywnych. Próbuje się tu również wskazać zasadność przyjętych ograniczeń materiału badawczego. Ponadto prezentuje się sposób analizowania zdań należących do korpusu oraz wyciągania i formułowania wniosków. W pierwszej kolejności zdania należące do korpusu podzielono na osiem klas ze względu na cztery heterogeniczne wymiary (por. str. 135), by następnie przeanalizować te zdania w dwóch etapach. W pierwszym etapie porównuje się zdania aspektywnie adwersatywne, których orzeczeniami są formy tego samego czasownika. W ten sposób ustala się, czy i kiedy dany czasownik może wystąpić w poprawnym zdaniu aspektywnie adwersatywnym. W drugim etapie, natomiast, porównuje się zdania należące do tej samej klasy zdań aspektywnie adwersatywnych. Dzięki temu możliwa jest weryfikacja wniosków wysuwanych w poprzednim etapie oraz sformułowanie postulatów (czyli ogólnych twierdzeń) dotyczących fragmentu nowogreckiej rzeczywistości aspektowej.

W **Rozdziale 5** przedstawia się wyniki przeprowadzonych badań. A zatem proponuje się, objaśnia się oraz egzemplifikuje się szereg postulatów dotyczących fragmentu nowogreckiej rzeczywistości aspektowej oraz konsekwencji wynikających z owych postulatów. Postulaty i konsekwencje przedstawiane są tematycznie, począwszy od sygnifikacji terminatywności przez aorystyczne i perfektowe (tj. należące do perfectum) jednostki językowe i skończywszy na sygnifikacji dokonanośc. W konsekwencji próbuje się udzielić odpowiedzi na pytanie ***jak wyrażane jest znaczenie dokonanośc w języku nowogreckim***. Na końcu rozdziału poświęcono nieco uwagi klasie czasowników momentalnych, które okazały się najtrudniejsze do opisanie ze względu na niesione przez nie znaczenia dokonanośc.

Dla celów niniejszej dysertacji wyodrębniono trzy grupy form czasowników nowogreckich. Są to grupy:

- autosygnifikatorów dokonanośc,
- kosygnifikatorów dokonanośc oraz
- leksyfikatorów dokonanośc,

Jak sama nazwa wskazuje, pierwsza grupa składa się z takich form czasownikowych, które autosygnifikują dokonanośc. Zgodnie z definicją autosygnifikatorów dokonanośc Df 5.3.1.1

oznacza to, że formy czasowników nowogreckich należące do tej grupy jednocześnie semifikują terminatywność (tj. zakończoność/ograniczoność temporalną) i leksyfikują holiczność. Przykładami form czasownikowych autosygnifikujących dokonaność są *teliose* ‘skończył/a’, *ehi pethani* ‘umarł/a’, itp.

Grupa kosygnifikatorów dokonaności składa się z takich form nowogreckich czasowników, które semifikują terminatywność i jednocześnie są totywnie dwuznaczne. W konsekwencji, elementy tej grupy nie sygnifikują dokonaności w sposób wystarczający. Wręcz przeciwnie, sygnifikują to znaczenie aspektowe wyłącznie w połączeniu z leksyfikatorem holiczności. Do tej grupy należą formy czasownikowe takie jak np. *ðjavase* ‘(po/prze)czytał/a’, *eho grapsi* ‘(na)piisałem’, itp.

W skład ostatniej grupy wchodzić formy czasowników nowogreckich, które jednocześnie leksyfikują terminatywność i holiczność. Do grupy tej należą formy czasowników momentalnych (czyli takich, które leksyfikują minimalne trwanie zdarzenia) jak np. *vrika* ‘znalazłem’.

Ponadto w niniejszej pracy przyjmuje się kuryłowiczowską koncepcję orzeczenia jako konstytutywnego członu zdania (Kuryłowicz 1987: 93–102). To znaczy, że znaczenia niesione przez orzeczenie rozszerzane są na frazę predykatu a następnie na całe zdanie. W konsekwencji, twierdzi się, że jeżeli forma czasownikowa *x* autosygnifikuje dokonaność, to zdanie pojedyncze, którego *x* jest orzeczeniem, również niesie znaczenie dokonaności (patrz Co 5.3.4.1). Przykładowo, orzeczeniem zdania:

- (7) *O Kostas teliose ena vivlio.* ‘Kostas **skończył** książkę.’

jest forma czasownikowa *teliose* ‘skończył’. Jak wspomniano wcześniej, forma ta należy do grupy autosygnifikatorów dokonaności. A zatem, z Co 5.3.4.1 wynika, że powyższe zdanie niesie znaczenie dokonaność.

Natomiast, jeżeli orzeczeniem zdania pojedynczego jest totywnie dwuznaczna forma czasownikowa semifikująca terminatywność, to zdanie niesie znaczenie dokonaności pod warunkiem, że jego orzeczenie jest totywnie ujednoznacznione przez leksyfikator holiczności (patrz Co 5.3.4.2). Zaś w przypadku, gdy orzeczenie nie jest ujednoznacznione przez żaden człon zdania¹, to zdanie jest aspektywnie dwuznaczne (patrz Co 5.3.4.3).

Powyższe twierdzenia można zobrazować następującymi przykładami:

- (8) a. *O Kostas ðjavase ena vivlio eksolokliru.*
‘Kostas **przeczytał** książkę w całości.’
b. *O Kostas ðjavase ena vivlio.*
‘Kostas **(po/prze)czytał** książkę.’

Warto zauważyć, że orzeczeniem obu powyższych zdań jest aorystyczna forma czasownikowa *ðjavase* ‘(po/prze)czytał’. Jak wspomniano na poprzedniej stronie, forma ta jest niewystarczającym sygnifikatorem dokonaności, ponieważ jest totywnie dwuznaczna. Niemniej jednak, w przypadku pierwszego zdania, orzeczenie jest totywnie ujednoznacznione

¹ W niniejszej dysertacji nie uwzględnia się ujednoznacznienia zdania przez kontekst.

przez leksyfikator holiczności *eksolokliru* ‘całkowicie’. A zatem, zgodnie z Co 5.3.4.2, zdanie w (8a.) niesie znaczenie dokonaności. Z kolei w drugim zdaniu orzeczenie nie jest totywnie ujednoznaczniane przez żaden inny człon tego zdania. W konsekwencji, na mocy konsekwencji Co 5.3.4.3, zdanie w (8b.) jest aspektywnie dwuznaczne w tym sensie, że ze zdania jasno nie wynika czy Kostas przeczytał książkę całkowicie czy też nie. Sygnalizuje ono wyłącznie, że Kostas przeczytał przynajmniej jej fragment.

Warto wspomnieć, że leksyfikacja terminatywności przez orzeczenie zdania pojedynczego nie jest wystarczająca, żeby owo zdanie niosło znaczenie terminatywności (a w konsekwencji także dokonaności). Wręcz przeciwnie, istnieją zdania, które denotują zdarzenia niezakończone (ang. *non-terminated*), mimo iż ich orzeczenie leksyfikuje terminatywność. W celu wyjaśnienia tego zjawiska zakłada się, że leksyfikowane przez formę czasownika znaczenie terminatywności nie odnosi się do własności całego zdarzenia, lecz do własności jego podzdarzeń. Dla przykładu forma czasownika *htipuse* ‘pukał’ denotuje zdarzenie składające się z serii pojedynczych puknięć. Chociaż każde z tych puknięć z osobna jest zakończone (ang. *terminated*), to całe zdarzenie może być niezakończone (np. w zdaniu *otan jirisame spiti, o Kostas htipuse tin porta akomi* ‘gdy wróciliśmy do domu, Kostas nadal **pukał** do drzwi’). Analogicznie, jeżeli orzeczenie leksyfikuje dokonaność, to denotowane zdarzenie składa się z dokonanych podzdarzeń. Nie oznacza to jednak, że całe zdarzenie jest dokonane. Na przykład zdanie *bez przerwy kichał* denotuje zdarzenie będące serią kichnięć. Każde kichnięcie z osobna jest dokonane. Mimo to powyższe zdanie nie jest aspektywnie jednoznaczne, ponieważ nie precyzuje czy owa osoba się *w pełni wykichała*.

W ostatnim rozdziale próbuje się odpowiedzieć na postawione pytanie, *dlaczego pewne nowogreckie jednostki językowe sygnifikują bądź nie sygnifikują dokonaności*. W tym celu wykorzystuje się dedukcyjny model wyjaśniania zaproponowany przez Hempla i Oppenheima (1948). Odpowiedzi udzielane zostały stopniowo z wykorzystaniem postulatów i ich konsekwencji zaproponowanych w Rozdziałach 3 i 5. Na początku wyjaśniono, dlaczego pewne (przykładowe) formy czasowników nowogreckich sygnifikują znaczenie terminatywności i dokonaności. Następnie wyjaśniono, dlaczego konkretne zdania nowogreckie sygnifikują znaczenie dokonaności oraz dlaczego inne przykładowe zdania są aspektywnie dwuznaczne. Na koniec, podjęto się próby wyjaśnienia, dlaczego część zdań aspektywnie adwersatywnych jest niepoprawna.

Podsumowując niniejszą dysertację, zauważa się, że jest ona pierwszą pracą badawczą koncentrującą się na dokonaności w języku nowogreckim. Jak dotąd, nieznaną są autorowi niniejszej dysertacji inne prace opisujące nowogrecką rzeczywistość aspektową w formie postulatów oraz ich konsekwencji, które następnie wykorzystane byłyby do wyjaśnienia zjawiska tego języka z wykorzystaniem dedukcyjnego modelu wyjaśniania. Ponadto zwraca się uwagę, że postulaty i konsekwencje zaproponowane w sekcjach 3.7 i 3.8 wnoszą wkład do klasy teorii dotyczących zdań adwersatywnych.

Kończąc, autor uważa, że udało się w niniejszej pracy częściowo osiągnąć wyznaczone cele, ponieważ zaproponowane postulaty i konsekwencje odpowiadają częściowo zarówno na pytanie *jak sygnifikowana jest dokonaność w języku nowogreckim* oraz *dlaczego pewne jednostki językowe tegoż języka sygnifikują dokonaność*. W celu udzielenia pełnej odpowiedzi na niniejsze pytania konieczne jest rozszerzenie materiału badawczego o pozostałe klasy czasowników nowogreckich (np. czasowniki ruchy, czasowniki inchoatywne, itd.), o czasy

Streszczenie

gramatyczne inne niż aoryst i perfectum (np. czas zaprzeszy, czasy przyszle, itd.) i tryby (np. tryb rozkazujacy, lacznny, przypuszczajacy, itd.). Niezbędne jest również uwzględnienie innych rodzajów totyfikatorów (jak np. totyfikatory temporalne, przestrzenne, itd.).

W świetle powyższego, uzyskane wyniki badań mogą z jednej strony okazać się użyteczne dla prac z zakresu językoznawstwa komputerowego czy automatycznego tłumaczenia, zaś z drugiej strony mogą stanowić podstawę do badań porównawczych. Przykładowo, autor twierdzi, że istnieje zapotrzebowanie na badania porównawcze języka nowogreckiego i polskiego, a otrzymane w nich wyniki można będzie wykorzystać w ramach glottodydaktyki, translatologii, czy komunikacji interkulturowej.